

Fejezetek Magyarország erdeinek történetéből¹

Csőre Pál (1980)² – részletek

válogatta: Molnár Csaba

A frank birodalomban a tilalom alá vett erdők intézménye már a VI-VII. században megjelenik, és a későbbi évszázadok folyamán mind határozottabb formát ölt. Ezek voltak az egykorú oklevelekben emlegetett "forestá"-k, amelyekben elsősorban a vadászat (esetleg a halászat) a királynak volt fenntartva. A vadászati jog fenntartását nevezték "Wildbann"-nak és az ilyen erdőket "Bannforst"-nak. A tilalom később kiterjedt egyéb erdei használatokra is. Ennek az intézménynek a történelmi szerepe társadalmi és erdőgazdasági szempontból más-más megítélés alá esik. Az utóbbit tekintve az erdők fenntartása érdekében feltétlenül hasznosnak mondható.

Mivel a "foresta" szó a magyarországi oklevelekben is előfordul, és mivel ennek az intézménynek hatása volt a magyar erdőgazdálkodásra, érdemes a szó eredetével és az intézmény kialakulásával egy kicsit részletesebben is foglalkozni.

A "foresta" szó a latin nyelvből származik, de ebben az alakjában és főleg ilyen értelemben a klasszikus latin nyelvben nem szerepelt. Mégis e szó eredetét kiderítendő egészen az ókorig kell visszamennünk.

A római birodalomban nevezetesek voltak a cirkuszi játékok, amelyek során vadállatok is szerepeltek a közönség szórakoztatására. A cirkuszban a közönséget ilyenkor vasráccsal védték, és ennek "fori" volt a neve. Ezt a kifejezést használták a cirkuszi ülésekre is.

A szó tehát általában valami elzárt, elhatárolt, körülkerített, illetve védett helyet, területet jelentett a klasszikus latinban (egyések szerint rokon a kör - kerít szóbokrával - M. Cs.). A további fogalomátvitel szempontjából meg kell említeni azokat a galliai erdőket, amelyekben a szabad vadászatot kizárták. Ezeken összefutó fasorokban üzték lovon a vadat egészen a nézők kerítéssel védett padsorai elé, ahol a vadat leterítették. A szabad vadászattól elvont terület nem volt egyébként sem ismeretlen Galliában, ahol a szent ligetekben tilos volt a vadászat. A druida kultusz felszámolásával Claudius császár ezeket a ligeteket állami területté nyilvánította, ahol a vadászati tilalom továbbra is fennmaradt. Az ilyen területeket jelölték "forestum" szóval.

---

¹ Megjelent a következő kiadványban: Molnár Zs., Rév Sz., Molnár Cs., Pándi I. (szerk.) (2004): A II. MÉTA-TÚRA túravezető füzet. Kézirat, MTA ÖBKI, Vácrátót.

² Csőre Pál (1980): A magyar erdőgazdálkodás története. Középkor. – Akadémiai Kiadó, Bp.)

Így tehát ez a kifejezés a klasszikus latin nyelvből származott ugyan, de csak a császárkorban kezd elterjedni és főleg Galliában, ahol azután a provinciális latin nyelv (*lingua romana rustica*) terjedésével átkerül a frank birodalomba. ...

A Galliát meghódító frankoknál a szabad vadászat elve uralkodott, a vadászattól elzárt terület fogalmát nem ismerték. Ezt tehát csak a római hagyományokból vehették át. Kétségtelen azonban, hogy a Chlodwig által 486-ban alapított frank birodalomban a *foresta* (továbbá *forestis* vagy *foreste*) kifejezés jelentése eleinte bizonytalan. Egyes szerzők szerint régen minden erdő neve ez volt, és csak később alkalmazták a "tilalmas", vagyis a szabad vadászat alól elvont, majd mindinkább a királyi rendelkezésre fenntartott erdőkre. Mások hangsúlyozzák, hogy ezt a kifejezést eleinte nem csak az erdőkre alkalmazták. A legrégebb Meroving-oklevél, amelyben a *foresta* kifejezés előfordul, vizet ért rajta. Később valamely vidék földjeinek, erdeinek és vizeinek összességét értették ezen a kifejezésen.

Nagy Károly jól megszervezett birodalmában a *foresta* fogalma már sokkal világosabban lép elénk. Bár itt is van még némi bizonytalanság, mert a király erdejéről, mint "*foresta dominica*"-ról, továbbá "*de forestibus nostris*" vagy máskor "*silvae vel forestes nostrae*" beszél. Sokszor azonban csak a *foresta* szó egyedül, jelző nélkül szerepel királyi erdő értelmében. Jelentősége elsősorban a vadászatnak a megtiltásában állt. Ezekben a területeken csak a király vadászhatott kíséretével, vagy a királyi vadászati személyzet a király háztartása számára. A tilalom kiterjedt ilyen területeken a halászatra is, mert a vadászat és a halászat azonos megítélés alá esett. ... A királyi erdőkre a *forestariusok* vigyáztak, akiknek a legfőbb feladatuk a vad és a halak gondozása volt. A *forestariusoknak* alá voltak rendelve a *custodes nemoris* (a ligetek őrzői) és a *venatores* (vadászok).

A vadászati és a halászati tilalom eleinte csak a királyi erdőkre vonatkozott, később azonban az erőskezű uralkodók, különösen Nagy Károly a mások tulajdonában álló erdőkre is kiterjesztették (vagy inkább rájuk hivatkoztak - M. Cs.). Így lassan a vadászati és halászati regále formáját ölti, bár jogi megfogalmazására csak évszázadok múlva kerül sor. ...

A birodalom határvidékein elterülő *forestáknak* védelmi rendeltetésük is volt, a frank birodalomban és később Németországban egyaránt. Egyébként a határvidékek erdősegeinek védelmi célokra való felhasználása az ókorban is általános volt, és az ilyen erdők állami, illetve királyi rendelkezés alá tartoztak mindenütt. Nem véletlen, hogy Magyarországon is a határterületeken fordulnak elő. Ezzel áll összefüggésben, hogy a *forestus* Németországban határt is jelentett.

A *foresta* kifejezésből keletkezett a német *Forst* szó, amelyet ebben az időben már élesen megkülönböztettek a *Waldtól*, akárcsak a latin nyelvű oklevelekben a *forestát* a *silvától*. A *forestának* megfelelő kifejezés van az angol, francia, olasz stb. nyelvekben (a *wood* mellett a *forest* az angolban, a *bois* mellett a *forêt* a franciában, a *selva* mellett a *foresta* az olaszban).

A "foresta" vagy "forestum" jelentésével, kialakulásával azért kellett részletesebb foglalkozni, mert ennek nagy hatása volt Magyarországon egyes erdőknek királyi rendelkezés alá vonására. Mivel a honfoglaláskor az egyes törzsek főleg a síkvidéket szállták meg, az erdővel borított hegyvidékek jó része gazdátlan maradt. Ezek az erdőségek később a király rendelkezése alá kerültek. Ezekből adományoztak királyaink elsősorban a háborúban érdemeket szerzett vitézeknek egy-egy részt. Az oklevelek silva regis, silva regalia, néha foresta kifejezéssel emlegetik őket.

Magyar vonatkozásban rendkívül érdekes Arnulf császárnak az a 890 körül kelt oklevele, amely a salzburgi érsekség kiváltságait tárgyalja. Az oklevélben szereplő helységek és erdők egy része a későbbi Magyarország területén feküdt. Az oklevélben silva és foresta egyaránt előfordul.

"... és a S. nevű foresta-t ... ahogyan az elődeinknek és nekünk birtokunkba (hatalmunk alatt) volt, valamint a vadászatot a kedves völgyekben..." A "forestum" jelentése nem lehet kérdéses, nem lehet kétséges, mert a király az oklevélben többek között megengedi a legeltetést egy bizonyos területen, kivéve a Forest nevű hegyet, mert ott ő vadászik. "... a Gensi egyházat a vámokkal és a szőlőkkel, forestákkal és egyebekkel... a P. nevű hegyvel, szőlőkkel, szántókkal, rétekkel, erdőkkel (siluis) és egyebekkel..." (Az oklevélről ugyan kiderült, hogy 977-ben készült hamisítvány, ez azonban a "foresta" történelmi pályafutása szempontjából közömbös.)

IV. Béla király 1263-ban kelt ünnepélyes privilégiuma Locsmánd vármegyében kijelölt birtok adományozásáról egyike azoknak az okleveleknek, amelyekben a királyi erdő "foresta" néven szerepel. "...halad a forestákon keresztül (a határ) ... amely határok elválasztják az említett T. földjét a soproni erdőktől..." Ugyanazon területet tárgyalja, amelyet Arnulf fent idézett oklevele. ...

I. István korában a meg nem szállt területek zömmel erdők voltak. Az ország területének nagyobb része ebbe a kategóriába tartozott. A király rendelkezett ezek felett, akárcsak a frank birodalomban, néhány évszázaddal előbb. A frank királyok, római felfogás alapján, minden gazdátlan földet a fiskus s ezáltal a maguk számára vettek igénybe. Ebben a korszakban ugyanis nem volt még különbség az állam és a király magánvagyonja között. ...

A királyi rendelkezés alá tartozott erdők az Árpád-házi királyok korában erdőispánságokhoz tartoztak. Ezek a várispánsághoz hasonló, sokszor igen nagy kiterjedésű és többnyire hatalmas erdőségeket magukba foglaló birtokkezelési egységek voltak.

Az erdőispánságok kezelésében levő területek részben a királynak és kíséretének vadászatára szolgáltak, részben a királyi birtokadományozások céljára. Az erdők éppen a bennük folytatott külterjes gazdálkodás következtében csak lassan kerültek a jogvédelem körébe. Különösen vonatkozik ez a királyi birtokokon folyó gazdálkodási tevékenységekre, amely

– úgy látszik – sokáig nem volt tekintettel az erdők eladományozására. II. Endre 1222. évi decretuma, az ún. aranybulla, eleget téve a nemesek követelésének, a nemesi szabadságjogok között említi, hogy a király disznai a serviensek rétjein és erdejében nem legelhetnek azok akarata ellenére. Érdekes, hogy a frank jog hatása itt is mennyire megmutatkozik. II. Chlothar 614. évi edictumának 21. pontja ugyanis majdnem szó szerint ugyanezt mondja. ...

Locsmán vagy Locsmánd várispánság (“Castrum Luchman”) a mai Sopron vármegye déli részén terült el. Lőrincz ispán, aki nagy érdemeket szerzett IV. Béla uralkodása alatt, a királytól adományként megkapta az egész várispánságot, amelyhez Ausztriában is tartozott birtok. Az 1263-ban kiadott, erre vonatkozó ünnepélyes privilégium részletes határleírást is tartalmaz, amelyben többször előfordul a foresta. Az oklevél emlegeti a soproni polgárok erdeit is, silva néven.

Ez a kifejezés azonban nemcsak nyugaton fordul elő, ahol a fent fejtegetett átvétel nyilvánvaló. IV. Bélának az egri egyház privilégiumait megerősítő, 1261-ben kelt oklevele a királyi erdők jövedelmének tizedéről rendelkezi. Az erdőket forestáknak nevezi. Ugocsa és Bereg erdőispánságokról mondja V. István 1271-ben kelt oklevele, hogy azok a “szent királyok” forestái voltak. ...

Pesty Frigyes (1882) Ugocsa és Bereg várispánságról szólva azt mondja, hogy ezek a “szent királyok vadászterületei” voltak. Még szerencsésebbnek mondható az az értelmezés, ahogy Lehoczky Tivadar (1872) fordította a forestae regum-ot: “vadászó erdő”.

A középkori magyar erdőgazdálkodás szempontjából döntő jelentőségük volt az Árpád-kori királyi erdőbirtokoknak. Ezeken folyt az erre a korra jellemző sajátságos szervezetek útján az erdőgazdálkodás, ami az akkori erdőhasználatnak megfelelően elsősorban vadászatból és vadgazdálkodásból állt. Ez a szervezet a XIV. századra már általában széthullik, és csak itt-ott találkozunk még nyomaival. Helyébe lép a nagybirtokos nemesség által fenntartott gazdálkodási szervezet, valamint egyre határozottabb módon megjelenik a különböző kiváltságokkal védett városok erdőgazdálkodása. Az Árpád-kori szervezet elenyészésének oka abban keresendő, hogy a XI. században még az ország területének nagyobb részét kitevő királyi birtokokat – legnagyobbbrészt erdősegeket – eladományozták, és a XIV. századra már alig maradt belőlük. Ezáltal elveszett az anyagi alapja annak is, hogy ilyen szervezeteket az uralkodó fenntarthasson. Ezzel párhuzamosan a társadalmi fejlődés is kizárta azt, hogy ilyen hatalmas központi szervezetet lehessen működtetni. A későbbi századok egyes erőskezű uralkodói (Nagy Lajos, Mátyás király) szintén vadásztak és nem is kis vadászati kísérettel, de annak már semmi köze nem volt az egykor egész országot behálózó hatalmas szervezethez, amit a XIII. században erdőóvók, királyi vadászok, madarászok alkottak.

Királyi erdőket sokféle emlegetnek a régi oklevelek. Leggyakrabban a Bakonyt,

a Rába erdőt, Zólyom és Szepes megye egyes területeit. Ilyen erdők azonban úgyszólván az országnak valamennyi erdős vidékén voltak.

Azokon a vidékeken, ahol sok királyi erdő volt, külön erdőispánságok alakultak az erdőuradalom gazdálkodásának vitelére. Az erdőispánság az ebben a korban általános várispánság intézményéhez hasonló volt. A történelmi emlékek a Felvidék nagy erdőrengetegeinek ilyen intézményeit többször emlegetik Bereg, Ugocsa és Máramaros megyékben, a Szepességben. A későbbi Turóc, Árva és Liptó megyék területére kiterjedő zólyomi, tornai, pataki és sárosi erdőispánságok mind a Felvidéken voltak. A legnevezetesebb azonban a Bakony volt, amely a középkori magyar vadászati kultúra kialakulásában fontos szerepet játszott, miután itt voltak a királyok által leggyakrabban látogatott vadászó helyek.

A királyi erdőgazdálkodás szervezete szoros összefüggésben volt a vadászati szervezettel. Az azonos foglalkozást végzők az akkori szokásoknak megfelelően külön telepeken laktak, egységes szervezetben. Gyakran olvashatunk ezek falvairól, földjeiről. A rájuk háruló feladatok a következők voltak: az erdő és a vadállomány (néha a halak, illetve a halászó vizek) őrzése, idomított állatok gondozása, a király kísérete vadászatok alkalmával (és a vadászatokban való közreműködés), továbbá vadászat a királyi udvar (konyha) ellátására.

A királyi erdőbirtokon az erdőőrzést és az erdőgazdálkodást az erdőóvók (custodes silvarum) végezték. Ez a szervezet valószínűleg már a XI. században kialakult. Első említése a veszprémi káptalan birtokának összeírásáról szóló, I. László királynak tulajdonítható oklevélben található (1082 – Az oklevél hamis! Valamivel, de nem sokkal későbbi.). A magyar “erdőóvók” elnevezést egy 1353-ban kelt oklevél őrizte meg. “...az erdőóvók és az akkor királyi halászok földjeiről, közel Patak Erdeuouou és Halaz nevű falukhoz...” Az említette erdőóvók a Pataki Erdőispánság területén működtek. Az erdőispánság központja Radvány volt.

Az erdőóvók tehát katonás szervezetben éltek, külön településeken. Nem voltak teljesen szabad emberek, de a XIII. század végére, mikor e szervezet bomlásnak indult, sokan földet és ezzel együtt nemességet kaptak. A XIV. századtól kezdve többnyire nagybirtokosok erdőőreiről, erdőóvóiról olvashatunk.

Néhány régi név

Az erdő történet számára igen értékes forrást jelentenek a nyelvtörténet és a történelmi földrajz (helytörténet) által feldolgozott adatok. Igaz ugyan, hogy ma már az “erdő” úgyszólván az egyetlen szavunk, amely a fás helyek általános megjelölésére szolgál. Nálunk hiányzik az a kétféle szó, illetőleg fogalom, amely a legtöbb európai nyelvben megtalálható, és amelynek egyike a latin eredetű foresta. Emellett szerepel a Wald, wood, bois, selva stb. Ezzel szemben régi nyelvünkben az erdőre vonatkozólag is volt egyéb szó, az erdő egyes formáira pedig egy egész sor – javarészt feledésbe ment – kifejezés állott

rendelkezésre. Ezek sokat elárulnak az erdők egykori állapotáról, nézzük tehát a gyakrabban előforduló elnevezéseket.

Az “erdő” szó az “ered” igéből származik, és az erdei fák növéseire vonatkozó megfigyelésekkel áll összefüggésben. Ugyanezt kell elmondani az “eresztvény” szóról, amely szintén az ered=ereszt ige származéka és a sarjadzó (fiatal) erdőt jelentette. Az eredetileg jelzőként használt szó (eresztvény erdő) később főnévvé, majd sok esetben tulajdonnévvé lett. Ennek következtében számos olyan erdőnek a neve is “Eresztvény” volt, amely közben már öreg erdővé lett, vagy a használat megváltoztatásával olyan alakot öltött, amelyre egyébként már nem mondták volna, hogy eresztvény.

1339: “... egy bizonyos liget (lucus), amelyet “Chegzereztyuene”-nek hívnak...”

1405: “... bizonyos cserjés, amit közönségesen eresztvénynek (Erestuem) hívnak...”

Valamikor a “fa” szó jelentett erdőt is. Egyébként számos fanév hajdan nemcsak valamilyen speciális fafajra, hanem ilyen fákból álló erdőre is vonatkozott. Ugyanezt kell megállapítanunk a “bokor” szavunkról, amely szintén jelentett erdőt, mégpedig sűrű erdőt.

1230-1231: “... Tulgy és Holmod nevű erdő...”

1346: “... közönségesen Magyalnak nevezett erdő...” (Silve vulgo Magal vocata)

1193: “... eljut egy erdőig, amelynek neve Bokor...” (Peruenit ad siluam que dicitur Bokor)

A “vad” szó főnévi értelemben a honfoglalás előtti időben azonos jelentésű volt az “erdő”-vel. Mivel azonban az előbbi az erdei, erdőben élő állatra is alkalmazták, az utóbbira az egyértelműbb “erdő” szó maradt meg.

Melléknévi értelemben a “vad” és az “erdei” szavak azonos fogalmat jelentettek. Ez azzal áll összefüggésben, hogy az erdőt mindig az őstermészet korlátozatlan megnyilvánulásának tekintették. A latin nyelvben a “silvaticus”-nak is ilyen jelentése volt. A középkori határleírásoknál sűrűn előforduló pirus silvestris, pomus silvestris vadkörtét, illetve vadalmát jelentett, bár nem vitásan éppen erdőben termő gyümölcsfákról volt szó. A csatári monostor alapításáról szóló oklevélben szerepel equus silvestris, ami nyilván nem vadlovat, hanem szabadon tartott, szilaj lovat jelentett. Az erdei disznó vagy csak egyszerűen “erdei” pedig a vaddisznó régi magyar neve volt.

A “kerek” szó főnévi értelemben is előfordult a régi magyar nyelvben. Egyik jelentése erdő volt. ...

Az országban majdnem mindenütt előfordultak haraszt erdők. Ma is ismert fogalommal középkori írásbeli emlékeink nem magyarázzák meg, hogy a “haraszt” szó ebben az összefüggésben mit jelentett. Fára vonatkoztatva tölgyet, tölgyféléket – Quercus genust jelentett. Nem valószínű azonban, hogy

“erdő” összetételben fafajt jelentett volna. A Cserharaszt, Tölgyharaszt, Fűzharasztja helynevek arra mutatnak, hogy a haraszt erdők különböző fajú fákból állhattak. Gyakran nem egyszerű erdő (silva) gyanánt van említve, hanem ligetnek (nemore), bokros helynek (virgulum; fruticeti), ültetvénynek (arbustis).

Tudjuk, hogy a középkorban különösen lakott helyek környékén a rendszertelen erdőhasználat (legeltetés, rövid vágásfordulóban végrehajtott fatermelés) miatt sok volt a sarjerdő és az elbokrosodott terület. Azt is megállapíthattuk, hogy a tölgy nagyobb arányban volt képviselve, mint ma. Már az eddig elmondottak is azt sejtetik, hogy ezek a haraszt erdők nagyrészt tölgy vagy cser erdők voltak, mégpedig valószínűleg fiatal sarjerdők. Ezt bizonyítja az is, hogy sokszor “vörösharaszt”-nak mondják az oklevelek ezeket az erdőket

1218: “... cum virgumato, vulgo Veresharast nuncupato...”

1349: “... virgultum rubeum vulgo Veresharosth...”,
valamint hogy egy esetben “teleő”-nek mondják a “haraszt”-ot.

1269: “... uadit ad fructa que vulgariter teleleu horost vocatur...”

A tölgyféléknek ősszel a lombhullás után megszáradt vörösbarna lombja a fiatal fákról ugyanis télen sem hullik le. Végső következtetésünk tehát nem lehet más, mint hogy a haraszterdők fiatal sarjerdők voltak, sokszor bokrokkal, cserjékkel vegyesen, többnyire cser és tölgy fafajokból.

Az egyéb fás helyek nevei között elsősorban a nagyon sokszor és sokféleképpen előforduló “liget” kell megemlíteni. Eredeti jelentése “erdőn belüli ritkás hely” volt.

1336: “... az erdőben a fák alatt kaszáló helyek, amelyeket ligetnek neveznek...”

Később inkább a kisebb erdőket, berkeket és ritkás erdőket értették alatta. Némely adat ugyan ennek ellene mond, de ez csak azt igazolja, hogy a szóhasználat – mint sok egyéb vonatkozásban is – nem volt egységes. ...

A “liget”-tel szinonim jelentésű a “berek” is. A középkori oklevelekben gyakran előfordul.

1138: “... usque ad berekzeg...”

A fenyvesek emlékét sokfelé a “fekete erdő”-k jelzik. Ilyenek voltak Szepes megyében, Jászó környékén, Diósgyőr mellett, Zólyom, Hont, Sáros és Nógrád megyékben. Előfordult azonban ritkábban másutt is, nem csak a Felvidéken. Egy 1374. évbéli oklevél említ királyi fekete erdőt Felsőbányán, Győr megyében pedig jelenleg is van Fekete erdő.

1255: “... fekete erdővel (silua nigra) együtt ... egy bizonyos fához, amelyet lucfenyőnek (Luchfene) neveznek ...”

1399: “... közönségesen fenyőerdőnek (fenyerdew) nevezett fekete erdőket ...”

Máskor ezt a megjelölést a sűrű, sötét erdőkre használták, amelyekről nem tudjuk biztosan, hogy fenyőerdők voltak-e. Lehettek bükkösök is, amelyekről egy helyen például a “setét bik” kifejezést olvassuk.

A Bihar megyei Zoványánál említenek 1326-ban egy “Setéthbyk” nevű erdőt.

A mai névvel “fiatalos”-nak nevezett erdőnek is több neve volt a középkorban. Ezek közül ki kell emelnem a “gyermekerdő” elnevezést.

1275: ... A határ az S. nevű erdő körül húzódik, amelyet gyermekerdőnek (Gyermukerdev) neveznek ...”

Helynévként 1311-ben Kolozs megyében mint Szováta négy erdejének egyike fordul elő.

Találkozunk a fiatal erdő elnevezéssel, amely néha fiatal eresztvény erdőt jelentett. A fiatal, vesszős, sűrű erdőt “gyakor”-nak, illetőleg “gyakrorerdő”-nek nevezték:

1339: ... Ad quendam rubetum gyakur dictum ...”

1311: “... Wezzeuserdew ...”

Az öreg erdő neve “avas” volt a régi magyar nyelvben, ami az ó (rég) szónak az egykori megfelelője.

A “tölgy” magyar neve a mai rendszertani fogalmak szerint több faj gyűjtőneve. Többnyire így szerepelt ez a középkorban is, habár néha egyes fajokot határozottan megkülönböztettek. Szinonim jelentésű szó volt a “haraszt” is, fára vonatkoztatva. A “tölgy” szó eredete nincs tisztázva. A középkori oklevelekben tul és tulg fordul elő (tulfa, tulgfa továbbá Tol, Tolg, Töl, Tölg különféle írásmódokkal).

1181: “ad arbores, que vocantur hungarice Tulg”

1231: “Reuertitur usque Tvl”

1292: “Tolgbocor”

1361: “sub arbora Tolgfa dicta”

A “tölgy” latin megfelelője többnyire az “ilex”:

1223: “arbor ilicis thulfa” (Baranya m.)

1256: “sub arbore ilicis scilicet twlffa” (Hont m.)

Néha azonban a “quercus” a latin megfelelője a tárgyalt fanevünknek.

1389: “arbor kercy, quod vulgo dicitur theulgyfa” (Abaúj m.)

A *cerfa* névvel is gyakran találkozunk a történelmi forrásokban.

1193: “prima meta incipit a cher”

1359: “arbor quercina cherfa vocata”

Végül a tölgyek közül meg kell emlékezni a “magyal”-ról is, melyet a nyelvtörténet ma általában a molyhos tölgyel azonosít.

1277: “eljut egy bizonyos ilexhez, amelyet közönségesen “magutul”-nak

hívják”

1328: “egy közönségesen “Magalfa”-nak mondott fa, amelyet Nyugalomfának (“Nyugalmfa”) neveznek”

A fényigényes fajokból álló erdőkben gyakran szerepelt a *hársfa* (*Tilia*). Valószínűleg már a középkorban is igen kedvelt fa volt, és talán már ebben a korban (legalábbis a XV: században) ültették is kastélyok, kúriák, udvaraiba, kertjeibe. Az erdőkben is gyakori lehetett. Amint a határleírások mutatják, sűrűn szerepelt határjelző faként. Oklevelekben “hás”, “hásfa” alakban már a XI. századtól előfordul.

1095: “egy közönségesen Hashagnak nevezett erdőt”

1257: “egy fa alatt, amelyet “Haasfa”-nak hívják”

1296: “arborem Tylia uulgariter Haasfa vocata”

A *juhar*-félék is gyakran szerepelnek a határleírásokban. Már a középkorban több változata szerepelt: ihar, ihor, jávor, járfa stb.

1232: “keresztel megjelölt Ihor-fához (“ihor-fa”)”

Ide kell besorolnunk az “arbor platani” elnevezésű fát is. Talán ez volt a korai juhar.

1243: ad arborem platani que vulgo dicitur jawor”

A *szilfa* határfaként való gyakori előfordulása azt sejteti, hogy ez a fafaj hajdan nagyobb számban volt képviselve erdeinkben. Ez volt az arbor ulmi, amit “vulgariter” “szil”-nek, vagy “szilfa”-nak neveztek.

1055: “Inter zilū kut es kues kut”

1257: “ad arborem Zilfa”

1249: “sub arborem scyllfa”

A szilfélék egyik faja a vénic szil. Ez a fanév vénisz, venusz stb. alakban gyakran előfordul a középkori forrásokban.

1257: “in arboribus Egur et Wenuz sunt due mete”

1366: “arbor vulgo wenyzfa dicta”

A “vénic” eredeti jelentése venyige (vennyigefa). A szilfát ugyanis arra használták, hogy a kéreg alatti hánscrészből kötőanyagot készítsenek (Gombocz E.).

Viszonylag ritkán találkozunk a *kőrösfával*. Latin nevén Fraxinus, magyarul kőrösfa (Keurus, korus, kewrewsfa), a horvátországi határjárásoknál előfordul a jezyne.

1181: “de silua keurus incipiens” (Pannonhalma)

1193: “inde ad keures bocor”

A hajdani Szolnok megyében Pustadaroch birtoknak határjárásánál jutnak el a “keresfazurdoka” nevű helyre, a határ pedig a “Zaldobkeresfamagassa” hegy csúcsán végződik.

A *berkenyefa* gyakran szerepel a határleírásokban részben azért, mert mint elegyfa a környezettől, az állományalkotó fajoktól elütött, másrészt mert “gyümölcsöző” lévén kedvelt és talán ezért is kímélt fa, sok volt belőle.

Oklevélben már a XI. században felbukkan.

1055: “deinde ultra fyzeg ad borkinarea”

1252: “ad arborem berekyna”

1257: “Bereknefa”

Ettől megkülönböztették a barkócafát (feltehetőleg a mai rendszertani meghatározás szerinti *Sorbus torminalis*).

1257: “Usque ad arborem Burcolcha”

1452: “ad quendam arborem arbuthy wlgo Barkolcha vocata”

A “*setét bikk*”. A bükk, illetve bükkös erdő elég gyakran előfordul, ami sejteti, hogy nem volt hiány bükkben. Határfaként való szereplése azonban ritka.

1095: “ad introitu fagorum qui vulgo dicitur bik zadu”

1113: “est ibi Bigfa pro meta”

1393: “in quadam silva magna Byk erdew vocata”

A *gyertyánfa* (*Carpinus betulus*). Magyar neve a “gyertya” szóból származik, amely viszont török eredetű. Az összefüggés magyarázata az, hogy vékony ágait régen primitív világítóeszközként használták.

1222: “sub quadam arbore, que vulgariter dicitur gurthafa”

1300: “lignum gyurtyan”